

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA KUHITIMU KIDATO CHA SITA

121/1

KISWAHILI 1

(Kwa watahiniwa walioko na wasiokuwepo Shuleni)

Muda: Saa 3

ANSWERS

Mwaka: 2008

Maelekezo

1. Karatasi hii inasehemu A na B zenye jumla ya maswali **nane (8)**
2. Jibu maswali yote katika sehemu A na maswali matatu kutoka sehemu B. Swali la tano ni la Lazima
3. Sehemu A ina alama 40 na sehemu Bina alama 60
4. Zingatia maelekezo ya kila swali.

maktaba.tetea.org

1. Eleza sababu zinazokushawishi uhakiki kuwa chimbuko la Kiswahili siyo Uganda.

Ushahidi wa Kihistoria: Taarifa za kihistoria zinaonyesha kuwa Kiswahili kilianza kuzungumzwa katika pwani ya Afrika Mashariki, hususan maeneo ya Kenya na Tanzania, kabla ya kuenea maeneo mengine.

Ukosefu wa Lahaja za Kiswahili Uganda: Uganda haina lahaja asilia za Kiswahili, tofauti na maeneo ya pwani ya Afrika Mashariki ambapo kuna lahaja nyingi za Kiswahili kama Kiunguja, Kimvita, na Kiamu.

Matumizi ya Kiswahili Uganda ni ya Hivi Karibuni: Kiswahili kilianza kutumika Uganda zaidi wakati wa ukoloni na baada ya hapo, na hakikuwa sehemu ya lugha za asili za eneo hilo.

Ushahidi wa Kiisimu: Muundo wa kisarufi na msamiati wa Kiswahili una uhusiano wa karibu na lugha za Kibantu zinazozungumzwa katika pwani ya Afrika Mashariki, na siyo na lugha za Uganda.

Maoni ya Wanazuoni: Wataalamu wengi wa lugha wanakubaliana kuwa chimbuko la Kiswahili ni pwani ya Afrika Mashariki kutokana na ushahidi wa kihistoria na kiisimu.

2. Kukua na kuenea kwa Kiswahili kunachangia kufa kwa lugha za asili. Jadili kauli hii kwa kutoa mifano hai.

Kiswahili kama Lugha ya Taifa: Nchini Tanzania, Kiswahili kiliteuliwa kuwa lugha ya taifa na kufundishwa shuleni, hali ambayo imepunguza matumizi ya lugha za asili katika nyanja rasmi.

Vyombo vya Habari: Matumizi ya Kiswahili katika vyombo vya habari kama redio na televisheni yameongeza uenezaji wake, na wakati mwingine kuchangia kupungua kwa matumizi ya lugha za asili.

Elimu: Kiswahili kinapotumika kama lugha ya kufundishia, watoto wanakuwa na mwelekeo wa kutumia Kiswahili zaidi na kupuuza lugha za asili, hali inayoweza kusababisha lugha hizo kupotea.

Miji Mikubwa: Katika miji mikubwa kama Dar es Salaam na Nairobi, watu kutoka makabila mbalimbali wanatumia Kiswahili kama lugha ya mawasiliano, na hivyo kupunguza matumizi ya lugha za asili.

Uhamiaji: Watu wanapohama kutoka vijijini kwenda mijini, wanakutana na watu wa lugha tofauti na hivyo kutumia Kiswahili zaidi, hali inayosababisha lugha za asili kutoendelezwa.

3. Eleza uhusiano uliokuwepo kati ya Kamati ya Lugha ya Kiswahili na Taasisi ya Ukuzaji Kiswahili.

Majukumu Yanayofanana: Kamati ya Lugha ya Kiswahili ya Afrika Mashariki na Taasisi ya Ukuzaji Kiswahili zote zilikuwa na jukumu la kukuza na kuendeleza lugha ya Kiswahili katika kanda ya Afrika Mashariki.

Mabadiliko ya Majina na Miundo: Baada ya kuvunjika kwa Jumuiya ya Afrika Mashariki mwaka 1977, majukumu ya Kamati ya Lugha ya Kiswahili yalichukuliwa na Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili (TUKI) nchini Tanzania, ambayo baadaye ilibadilishwa jina kuwa Taasisi ya Taaluma za Kiswahili (TATAKI).

Ushirikiano na Serikali: Vyombo vyote viwili vilifanya kazi kwa karibu na serikali za nchi za Afrika Mashariki katika kuandaa mitaala na sera za lugha.

Utafiti na Machapisho: Zote zilikusika katika kufanya utafiti na kuchapisha vitabu na nyaraka mbalimbali za kukuza lugha ya Kiswahili.

Misingi ya Uanzishwaji: Kamati ya Lugha ya Kiswahili ilianzishwa na serikali za Afrika Mashariki, wakati Taasisi ya Ukuzaji Kiswahili ilianzishwa kama sehemu ya Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, ikichukua majukumu ya kamati baada ya kuvunjika kwa Jumuiya ya Afrika Mashariki.

4. Tunga sentensi sahili na changamano kisha zichanganue sentensi hizo, moja kwa njia ya matawi na nyingine kwa njia ya jedwali. Uchanganusi uzingatie hatua tano (5).

Jibu:

Sentensi Sahili: "Mwanafunzi anasoma kitabu."

Uchanganuzi kwa Njia ya Matawi:

-. Tambua Aina ya Sentensi: Sentensi hii ni sahili kwa kuwa ina kishazi kimoja huru.

- Gawa Sentensi katika Sehemu Kuu Mbili:

Kiima (KN): "Mwanafunzi"

Kiarifu (KT): "anasoma kitabu"

-. Tambua Aina za Maneno:

"Mwanafunzi" ni nomino (N)

"anasoma" ni kitenzi (T)

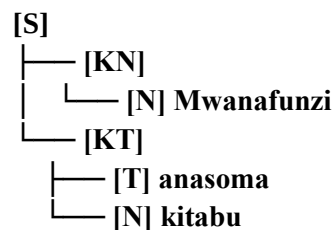
"kitabu" ni nomino (N)

-. Changanua Kila Sehemu:

Kiima (KN): Lina nomino moja "Mwanafunzi"

Kiarifu (KT): Lina kitenzi "anasoma" na nomino "kitabu"

- Onyesha kwa Njia ya Matawi:

Sentensi Changamano: "Mwanafunzi ambaye anasoma kitabu atafaulu mtihani."

Uchanganuzi kwa Njia ya Jedwali:

-. Tambua Aina ya Sentensi: Sentensi hii ni changamano kwa kuwa ina kishazi huru na kishazi tegemezi.

-. Gawa Sentensi katika Vihusishi Vyake:

Kishazi Huru: "Mwanafunzi atafaulu mtihani"

Kishazi Tegemezi: "ambaye anasoma kitabu"

-. Tambua Aina za Maneno:

"Mwanafunzi" ni nomino (N)

"atafaulu" ni kitenzi (T)

"mtihani" ni nomino (N)

"ambaye" ni kivumishi (V)

"anasoma" ni kitenzi (T)

"kitabu" ni nomino (N)

- Changanua Kila Kishazi:

Kishazi Huru (S1):

Kiima (KN): "Mwanafunzi"

Kiarifu (KT): "atafaulu mtihani"

Kishazi Tegemezi (S2):

Kivumishi (V): "ambaye"

Kitenzi (T): "anasoma"

Nomino (N): "kitabu"

-. Onyesha kwa Njia ya Jedwali:

KIPENGELE	KISHAZI HURU (S1)	KSHAZI TEGEMEZI (S2)
Kiima (KN)	Mwanafunzi	-
Kiarifu	Atafaulu	-
Kivumishi	-	ambaye
Kitenzi	-	anasoma
Nomino	-	kitabu

5. Nomino zikiewekwa katika ngeli kwa kufuata kigezo cha upatanisho wa kisarufi zina viambishi viwili, cha umoja na cha wingi. Jadili kauli hii kwa kutoa mifano ya nomino tano (5) kuthibitisha msimamo wako.

Katika lugha ya Kiswahili, nomino zinawekwa katika ngeli mbalimbali kwa kuzingatia viambishi vya umoja na wingi vinavyotumika katika upatanisho wa kisarufi. Hii inamaanisha kwamba kila ngeli ina viambishi maalum vinavyotumika kuonyesha umoja na wingi wa nomino, na viambishi hivi huathiri muundo wa maneno mengine katika sentensi kama vile vitenzi, vivumishi, na viwakilishi.

Mifano ya Nomino Tano na Viambishi Vyake:

i. Ngeli ya A-WA:

Umoja: M-tu (a-)

Wingi: Wa-tu (wa-)

Mfano katika Sentensi:

Mtu anatembea.

Watu wanatembea.

ii. Ngeli ya KI-VI:

Umoja: Ki-tabu (ki-)

Wingi: Vi-tabu (vi-)

Mfano katika Sentensi:

Kitabu kimepotea.

Vitabu vimepotea.

iii. Ngeli ya M-MI:

Umoja: M-ti (u-)

Wingi: Mi-ti (i-)

Mfano katika Sentensi:

Mti umeanguka.

Miti imeanguka.

iv. Ngeli ya JI-MA:

Umoja: Ji-cho (li-)

Wingi: Ma-cho (ya-)

Mfano katika Sentensi:

Jicho linaona.

Macho yanaona.

v. Ngeli ya N-N:

Umoja: Ndizi (i-)

Wingi: Ndizi (zi-)

Mfano katika Sentensi

Ndizi imeiva.

Ndizi zimeiva.

6. Onesha tofauti ya kivumishi na kielezi. Toa tafsiri ya kivumishi kwa aina nne na eleza aina nne (4) za vyelezi.

Tofauti kati ya Kivumishi na Kielezi:

Kivumishi: Ni neno au maneno yanayotoa taarifa ya ziada kuhusu nomino, yakielezea sifa, idadi, umiliki, au kuuliza swali kuhusu nomino hiyo.

Mfano:

Mtoto mrefu anacheza.

Hapa, "mrefu" ni kivumishi kinachoelezea sifa ya "mtoto".

Kielezi: Ni neno au maneno yanayotoa taarifa zaidi kuhusu kitenzi, kivumishi kingine, au kielezi kingine, yakielezea jinsi, wakati, mahali, au kiasi cha tendo lilivyofanyika.

Mfano:

Anakimbia haraka.

Hapa, "haraka" ni kielezi kinachoelezea jinsi ya "kukimbia".

Aina Nne za Vivumishi:

i. Kivumishi cha Sifa: Huonyesha sifa ya nomino, kama vile ukubwa, rangi, au hali.

Mfano:

Gari kubwa limepita.

"Kubwa" inaelezea ukubwa wa "gari".

ii. Kivumishi cha Idadi: Huonyesha idadi ya nomino, ikiwa ni hesabu maalum au isiyo maalum.

Mfano:

Wanafunzi watano walishinda tuzo.

"Watano" inaonyesha idadi ya "wanafunzi".

iii. Kivumishi cha Kumiliki: Huonyesha umiliki wa nomino fulani.

Mfano:

Kitabu changu kimepotea.

"Changu" inaonyesha umiliki wa "kitabu".

iv. Kivumishi Kiulizi: Huuliza swali kuhusu sifa ya nomino.

Mfano:

Gari gani limepita?

"Gani" inauliza kuhusu aina ya "gari".

Aina Nne za Vielezi:

i. Kielezi cha Namna: Huonyesha jinsi au namna kitendo kinavyofanyika.

Mfano:

Aliongea polepole.

"Polepole" inaelezea jinsi alivyoongea.

ii. Kielezi cha Mahali: Huonyesha mahali ambapo kitendo kinatendeka.

Mfano:

Watoto wanacheza nje.

"Nje" inaonyesha mahali wanapocheza.

iii. Kielezi cha Wakati: Huonyesha wakati ambapo kitendo kinatendeka.

Mfano:

Tutakutana kesho.

"Kesho" inaonyesha wakati wa kukutana.

iv. Kielezi cha Kiasi: Huonyesha kiwango au kiasi cha kitendo kinavyofanyika.

Mfano:

Alikula sana.

"Sana" inaonyesha kiasi alichokula.

7. Utata unaweza kusababishwa na mwingiliano wa vitenzi. Thibitisha kauli hii kwa kutumia mifano mitano (5) ya mnyumbuliko wa vitenzi tofauti.

Katika lugha ya Kiswahili, mwingiliano wa vitenzi unaweza kusababisha utata wa maana katika sentensi. Hii hutokea pale ambapo kitenzi kimoja kinaweza kuwa na maana zaidi ya moja kulingana na muktadha wa matumizi. Ifuatayo ni mifano mitano inayoonyesha jinsi mnyumbuliko wa vitenzi tofauti unavyoweza kuleta utata:

(i) Kitenzi "piga"

Alimpiga simu.

Hapa, "piga" lina maana ya kupiga simu.

Alimpiga picha.

Katika sentensi hii, "piga" lina maana ya kuchukua picha ya mtu.

Alimpiga kelele.

Hapa, "piga" lina maana ya kumfokea au kumkaripia mtu.

Alimpiga chenga.

Katika muktadha huu, "piga" lina maana ya kumdanganya au kumkwepa mtu.

Alimpiga teke.

Hapa, "piga" lina maana ya kumpiga mtu kwa kutumia mguu.

(ii) Kitenzi "choma"

Aliwachoma sindano.

Hapa, "choma" lina maana ya kudunga sindano.

Aliwachoma mishale.

Katika sentensi hii, "choma" lina maana ya kupiga kwa mishale.

Aliwachoma moto.

Hapa, "choma" lina maana ya kuwateketeza kwa moto.

Aliwachoma kwa maneno.

Katika muktadha huu, "choma" lina maana ya kuwaumiza kwa maneno makali.

Aliwachoma kwa macho.

Hapa, "choma" lina maana ya kumtazama mtu kwa jicho kali.

(iii) Kitenzi "vua"

Alivua nguo.

Hapa, "vua" lina maana ya kuondoa nguo mwilini.

Alivua samaki.

Katika sentensi hii, "vua" lina maana ya kushika samaki kutoka majini.

Alivua kofia.

Hapa, "vua" lina maana ya kuondoa kofia kichwani.

Alivua viatu.

Katika muktadha huu, "vua" lina maana ya kuondoa viatu miguuni.

Alivua pete.

Hapa, "vua" lina maana ya kuondoa pete kidoleni.

(iv) Kitenzi "shika"

Alimshika mkono.

Hapa, "shika" lina maana ya kushika mkono wa mtu.

Alimshika mwizi.

Katika sentensi hii, "shika" lina maana ya kumkamata mwizi.

Alimshika nafasi ya kwanza.

Hapa, "shika" lina maana ya kupata nafasi ya kwanza.

Alimshika mimba.

Katika muktadha huu, "shika" lina maana ya kupata ujauzito.

Alimshika kwa maneno.

Hapa, "shika" lina maana ya kumshawishi mtu kwa maneno.

(v) Kitenzi "panda"

Alipanda mti.

Hapa, "panda" lina maana ya kupanda mti ardhini.

Alipanda mlima.

Katika sentensi hii, "panda" lina maana ya kupanda juu ya mlima.

Alipanda basi.

Hapa, "panda" lina maana ya kuingia ndani ya basi.

Alipanda jukwaani.

Katika muktadha huu, "panda" lina maana ya kupanda juu ya jukwaa.

Alipanda cheo.

Hapa, "panda" lina maana ya kupandishwa cheo kazini.

8. (a) Eleza maana na umuhimu wa lugha.

Maana ya Lugha:

Lugha ni mfumo wa sauti za nasibu zinazotumiwa na jamii kwa ajili ya mawasiliano. Ni chombo kinachoweza watu kueleza mawazo, hisia, na taarifa mbalimbali kwa njia inayofahamika na wanajamii.

Umuhimu wa Lugha:

(i) Mawasiliano: Lugha ni nyenzo kuu inayotumiwa na wanajamii kuwasiliana na kuelewana. Kupitia lugha, watu wanaweza kubadilishana mawazo, taarifa, na hisia, hivyo kuimarisha uhusiano na ushirikiano katika jamii.

(ii) Utambulisho wa Kitamaduni: Lugha inaakisi utamaduni wa jamii fulani na hutumika kama kitambulisho cha watu wa jamii hiyo. Inabeba historia, mila, na desturi zinazorithishwa kutoka kizazi kimoja hadi kingine.

(iii) Uhifadhi wa Maarifa: Kupitia lugha, maarifa na taarifa muhimu huhifadhiwa na kupitishwa kwa vizazi vijavyo. Hii inajumuisha maandiko, fasihi simulizi, na kumbukumbu za kihistoria zinazosaidia jamii kujifunza na kukua.

(iv) Elimu na Kujifunza: Lugha hutumika kama chombo cha kufundishia na kujifunzia katika taasisi za elimu. Inawawezesha walimu kufundisha na wanafunzi kuelewa masomo mbalimbali, hivyo kuchangia katika maendeleo ya kielimu.

(v) Uundaji wa Sheria na Utawala: Lugha hutumika katika kuandika na kutangaza sheria, sera, na taratibu za nchi. Hii inasaidia katika kuendesha shughuli za kiserikali na kuhakikisha wananchi wanaelewa haki na wajibu wao.

(b) Fafanua changamoto nne (4) zinazokabili umuhimu wa lugha.

(i) Utandawazi na Ueneaji wa Lugha za Kigeni: Kuenea kwa lugha za kigeni kupitia vyombo vya habari na teknolojia kumeathiri matumizi ya lugha za asili. Hii inaweza kusababisha kupungua kwa wazungumzaji wa lugha za kienyeji na hata kutoweka kwa baadhi ya lugha.

(ii) Mitazamo Negativi Kuhusu Lugha Fulani: Baadhi ya watu wanaweza kuwa na mtazamo hasi kuhusu lugha zao wenyewe, wakiziona kama duni au zisizo na thamani ikilinganishwa na lugha za kigeni. Hii inaweza kusababisha kupungua kwa matumizi ya lugha hizo na hatimaye kupotea kwa utamaduni husika.

(iii) Ukosefu wa Rasilimali za Kufundishia na Kujifunzia: Baadhi ya lugha zinakabiliwa na changamoto ya ukosefu wa vitabu, kamusi, na vifaa vingine vya kujifunzia, jambo linaloathiri ufundishaji na ujifunzaji wake. Hii inaweza kupunguza ufanisi wa elimu inayotolewa kwa lugha hizo.

(iv) Mabadiliko ya Kisiasa na Kiuchumi: Sera za lugha zinazotanguliza lugha fulani na kupuuza nyingine zinaweza kuathiri matumizi na maendeleo ya lugha hizo. Aidha, mabadiliko ya kiuchumi yanaweza kuathiri ufadhili wa miradi ya kukuza na kuendeleza lugha.

Changamoto hizi zinahitaji juhudi za pamoja kutoka kwa serikali, taasisi za elimu, na jamii kwa ujumla ili kuhakikisha lugha zinaendelea kuheshimiwa na kutumika ipasavyo katika nyanja zote za maisha.

9. Fafanua makosa ya kisarufi yanayosababishwa na watumiaji wa Kiswahili.

Makosa ya kisarufi katika lugha ya Kiswahili hutokea pale ambapo watumiaji wanakiuka kanuni na sheria za sarufi. Makosa haya yanaweza kugawanywa katika makundi mbalimbali, yakiwemo:

(i) Makosa ya Upatanishi wa Kisarufi: Haya hutokea wakati vipengele vya sentensi havilingani ipasavyo, kama vile upatanisho wa kiima na kiarifu. Kwa mfano, kusema "Mtoto mkubwa wamecheza" badala ya "Mtoto mkubwa amecheza".

(ii) Makosa ya Matumizi ya Ngeli: Watumiaji wanaweza kuchanganya au kutumia vibaya viambishi vya ngeli za nomino, kama vile kusema "Kisu kubwa" badala ya "Kisu kikubwa".

(iii) Makosa ya Uundaji wa Maneno: Hii inajumuisha matumizi yasiyofaa ya viambishi awali na tamati katika maneno, kama vile kusema "Nilikupenda" badala ya "Nilipendwa".

(iv) Makosa ya Matumizi ya Nyakati: Haya hutokea pale ambapo nyakati za vitenzi hazitumiki ipasavyo, kama vile kusema "Nitakula jana" badala ya "Nilikula jana".

(v) Makosa ya Uchanganuzi wa Sentensi: Hii inahusisha kupanga maneno katika mpangilio usio sahihi, kama vile kusema "Ameenda sokoni mama" badala ya "Mama ameenda sokoni".

10. Andika insha ya maneno yasiyozidi 400 na yasiyopungua 350 kuhusu faida na hasara za biashara huria.

Faida na Hasara za Biashara Huria

Biashara huria inahusisha mfumo wa kiuchumi ambapo serikali haiingilii moja kwa moja katika shughuli za kibiashara, ikiruhusu soko kujidhibiti lenyewe kupitia nguvu za ugavi na mahitaji. Mfumo huu una faida na hasara zake, ambazo zinaathiri uchumi wa nchi na ustawi wa jamii kwa ujumla.

Faida za Biashara Huria

Kwanza, biashara huria inachochea ushindani kati ya wafanyabiashara. Ushindani huu unalazimisha makampuni kuboresha bidhaa na huduma zao ili kuvutia wateja zaidi. Matokeo yake ni kuongezeka kwa ubora wa bidhaa na huduma sokoni, jambo ambalo linawanufaisha watumiaji.

Pili, mfumo huu unatoa fursa kwa watumiaji kuwa na uchaguzi mpana wa bidhaa na huduma. Kwa kuwa hakuna vizuizi vya kibiashara, bidhaa kutoka sehemu mbalimbali za dunia zinapatikana kirahisi, na hivyo kuruhusu watumiaji kuchagua kulingana na ladha na uwezo wao wa kifedha.

Tatu, biashara huria inaweza kuchangia ukuaji wa uchumi. Kwa kuruhusu mtiririko huru wa bidhaa na huduma, nchi zinaweza kufaidika na utaalamu wa kipekee wa mataifa mengine, na hivyo kuongeza ufanisi katika uzalishaji na matumizi ya rasilimali.

Nne, mfumo huu unahamasisha uvumbuzi na maendeleo ya kiteknolojia. Wafanyabiashara wanaposhindana katika soko huria, wanalazimika kubuni mbinu mpya na bora za uzalishaji ili kupunguza gharama na kuongeza faida, hali inayochoea maendeleo ya teknolojia.

Tano, biashara huria inaweza kusaidia kupunguza bei za bidhaa na huduma. Ushindani kati ya wazalishaji unawalazimisha kupunguza bei ili kuvutia wateja, na hivyo kuwafaidisha watumiaji kwa kupata bidhaa bora kwa gharama nafuu.

Hasara za Biashara Huria

Kwanza, biashara huria inaweza kuathiri viwanda vya ndani ambavyo havina uwezo wa kushindana na makampuni ya kimataifa yenye mitaji mikubwa na teknolojia ya hali ya juu. Hali hii inaweza kusababisha kufungwa kwa viwanda vya ndani na kupoteza ajira kwa wananchi.

Pili, mfumo huu unaweza kuchangia ukosefu wa usawa katika mgawanyo wa mapato. Makampuni makubwa yanaweza kutumia nafasi yao kudhibiti soko na kupata faida kubwa, huku wafanyabiashara wadogo wakishindwa kuhimili ushindani na hivyo kubaki na mapato madogo.

Tatu, biashara huria inaweza kusababisha utegemezi wa bidhaa za nje. Nchi inaposhindwa kuzalisha bidhaa fulani na kutegemea uagizaji kutoka nje, inajiweka katika hatari ya kuathiriwa na mabadiliko ya bei au upatikanaji wa bidhaa hizo katika soko la kimataifa.

Nne, mfumo huu unaweza kuchochea unyonyaji wa rasilimali za asili. Makampuni ya kimataifa yanaweza kuingia katika nchi zinazoendelea na kutumia rasilimali zao kwa gharama nafuu, bila kuzingatia athari za kimazingira na kijamii kwa wenyeji.

Tano, biashara huria inaweza kudhoofisha mamlaka ya serikali katika kudhibiti uchumi wake. Kwa kuwa serikali haina nafasi kubwa ya kuingilia masuala ya kibiashara, inaweza kushindwa kulinda maslahi ya wananchi wake dhidi ya athari za soko huria.

Kwa ujumla, biashara huria ina faida na hasara zake. Ni muhimu kwa serikali na wadau wengine kutathmini kwa makini mazingira yao ya kiuchumi na kijamii kabla ya kuamua kiwango cha utekelezaji wa mfumo huu, ili kuhakikisha kuwa unaleta manufaa kwa taifa na wananchi kwa ujumla.

11. Andika insha ya maneno yasiyozidi mia nne (400) na yasiyopungua mia tatu (300) juu ya maisha ya uanafunzi.

Maisha ya Uanafunzi

Maisha ya uanafunzi ni kipindi muhimu katika safari ya elimu na maendeleo ya kijamii. Kipindi hiki hujumuisha changamoto, furaha, na fursa mbalimbali zinazomsaidia mwanafunzi kukua kiakili, kimwili, na kimaadili.

Kwanza, uanafunzi humfundisha mtu nidhamu na uwajibikaji. Mwanafunzi hujifunza kupanga muda wake kati ya masomo, kazi za nyumbani, na shughuli za ziada. Uwezo wa kusimamia muda vizuri ni msingi wa mafanikio katika masomo na maisha kwa ujumla.

Pili, maisha ya uanafunzi hujenga ujuzi wa kijamii. Kupitia mwingiliano na walimu na wanafunzi wenzake, mwanafunzi hujifunza maadili ya kuheshimiana, kushirikiana, na kusaidiana. Ujuzi huu ni muhimu katika kujenga mahusiano mazuri na jamii inayomzunguka.

Tatu, uanafunzi hukabiliwa na changamoto mbalimbali kama vile shinikizo la mitihani, matarajio ya wazazi, na wakati mwingine ukosefu wa rasilimali za kujifunzia. Hata hivyo, changamoto hizi humsaidia mwanafunzi kuwa na uvumilivu na ustahimilivu, sifa ambazo ni muhimu katika maisha ya utu uzima.

Nne, kipindi cha uanafunzi pia ni wakati wa kugundua vipaji na uwezo binafsi. Shughuli za ziada kama vile michezo, sanaa, na uongozi wa wanafunzi hutoa fursa kwa mwanafunzi kujitambua na kukuza vipaji vyake.

Mwisho, maisha ya uanafunzi huweka msingi wa maisha ya baadaye. Maarifa na ujuzi unaopatikana darasani humsaidia mwanafunzi kuchagua mwelekeo wa taaluma na maisha yake ya baadaye. Aidha, maadili na nidhamu vinavyojengwa katika kipindi hiki vinaathiri jinsi atakavyoshiriki katika jamii akiwa mtu mzima.

Kwa ujumla, maisha ya uanafunzi ni safari yenye changamoto na fursa nyingi. Ni kipindi kinachomwandaa mtu kuwa raia mwema, mwenye maarifa, ujuzi, na maadili mema, tayari kuchangia katika maendeleo ya jamii na taifa kwa ujumla.

12. Shirika la Elimu Tanzania limefungua matawi yake katika kila wilaya hapa nchini. Andika barua katika gazeti la "Mtanzania" kuwafahamisha wanafunzi wenzako kuhusu huduma mbalimbali wanazoweza kuzipata katika shirika hilo hapo wilayani kwao. Jina lako ni Haki Elimu, Shule ya Sekondari Kasimpya, S.L.P. 1957, Kipatimu, Kilwa.

Haki Elimu, Shule ya Sekondari Kasimpya, S.L.P. 1957, Kipatimu, Kilwa.
20 Januari 2025

Mhariri, Gazeti la "Mtanzania", S.L.P. 1020, Dar es Salaam.
Ndugu Mhariri,

YAH: TAARIFA KUHUSU HUDUMA ZA SHIRIKA LA ELIMU TANZANIA KATIKA WILAYA
ZETU

Napenda kupitia gazeti lako tukufu kuwafahamisha wanafunzi wenzangu kuhusu huduma muhimu zinazotolewa na Shirika la Elimu Tanzania (TET) katika matawi yake yaliyofunguliwa katika kila wilaya nchini. Hatua hii inalenga kuboresha na kuimarisha sekta ya elimu kwa manufaa ya wanafunzi na walimu.

Kwanza, TET inatoa vifaa vya kujifunzia na kufundishia vilivyoboreshwa, ikiwemo vitabu vya kiada na ziada vinavyoendana na mitaala mipya. Vifaa hivi vinapatikana katika matawi ya shirika hili na vinasaidia kuongeza ufanisi katika kujifunza na kufundisha.

Pili, shirika linatoa mafunzo endelevu kwa walimu ili kuwawezesha kukabiliana na mabadiliko ya mitaala na mbinu za ufundishaji. Hii inahakikisha kuwa walimu wanakuwa na ujuzi wa kisasa unaohitajika katika kufundisha kwa ufanisi.

Tatu, TET inaratibu programu za kukuza vipaji kwa wanafunzi kupitia warsha na semina mbalimbali. Programu hizi zinawasaidia wanafunzi kugundua na kuendeleza uwezo wao katika nyanja tofauti za kitaaluma na kijamii.

Nne, shirika linatoa ushauri nasaha kwa wanafunzi kuhusu masuala ya kitaaluma na kijamii. Huduma hii inalenga kuwasaidia wanafunzi kukabiliana na changamoto zinazoweza kuathiri maendeleo yao ya kielimu na kimaisha.

Mwisho, TET inashirikiana na jamii katika kuboresha miundombinu ya shule, kama vile ujenzi wa madarasa na maktaba, ili kuleta mazingira bora ya kujifunzia.

Natoa wito kwa wanafunzi wenzangu kutumia kikamilifu huduma hizi zinazotolewa na Shirika la Elimu Tanzania katika wilaya zetu. Kwa kufanya hivyo, tutaboresha elimu yetu na kujenga msingi imara wa maisha yetu ya baadaye.

Ahsante kwa kunipa nafasi hii muhimu ya kuwasilisha taarifa hii.

Wako katika elimu,
Haki Elimu.

13. Soma habari ifuatayo kisha jibu maswali

Maisha yamejaa pingamizi mbalimbali. Siti angaliweza kufaulu kama asingalijaribu kuzishinda kama alivyotenda.

Hadithi ya Siti, binti wa baba mkulima na mama mfanyanzi ambao hawakujua kitu kingine chochote katika dunia isipokuwa dhiki chungu na umaskini mkubwa, ilianza kuandikwa baada ya miaka miwili ya mauti yake. Kama haisadikiki sasa kama hadithi yoyote katika Alfu-lela-ulela ilivyo, sababu yake ni kwamba alionyesha uwezo na bidii kubwa sana kuliko ilivyotarajiwa katika maisha yake.

Aliishi maisha ya kukumbukwa milele juu ya pingamizi zake za ujinga wa kusoma, umaskini na unyonge. Hili lilikuwa jambo kubwa sana kwa mwanamke wa cheo cha Siti. Alionyesha johari iliyoonekana kupeuka na kupitakana kwa mwanamke ambaye mafunzo ya maisha na mshirika aliweza kutendewa kwa njia nzuri. Wazo la kuhidi maisha yake katika mila ilikuwa moja kati ya zinduna kubwa zake alizopata kugundua katika dunia hii. Kama nuru ya wazo hili isingeingia katika moyo wake, au kama aliyofanya na yale yaliyoishi naye hayangeweza kuendana, maisha yake yangelikuwa na hali ngumu zaidi, umaskini na dhiki; angalionga kwamba kadiri wasifu wake uliojaa mishuko ya tope na mafiniko ya ajabu unavyojieleza wenyewe kwa watu.

Siti alikuwa si mmoja wa wahuni waliozoea kutoroka kwao wakakimbilia katika miji kukaa kama chaza juu ya mwamba; au kama kupe na mkia wa ng'ombe. Uzuri wa majengo mbalimbali ya mji mkuu wa kisiwa cha Unguja, pamoja na mchanganyiko wake wa ajabu wa lugha ulikuwa si vitu vya mvuto wowote juu yake. Hakutaka kuwa kimelea cha mji. Alikuwa mjini na kusudi maalum.

Alitamani kufanya kazi pale. Na kama watu wote waliokuwa na akili njema hakupenda ustawi wake utokane na mapendeleo yoyote. Alitaka utokane na ustahili wake mwenyewe. Mahali alipochagua kwenda, tendo hili kubwa palikuwa hapa mjini. Mahali pengine popote palikuwa hapafai kwa tendo kama hili.

(a) Kichwa cha habari: Pingamizi za Maisha ya Siti.

(b)

- Pingamizi: Changamoto kubwa au vikwazo katika maisha.
- Chaza: Kiumbe wa baharini kinachoshikilia mwamba.
- Kupe: Kidubwana kinachoishi kwa kutegemea mwenyeji wake.
- Kimelea: Mtu asiye na mchango bali hutegemea wengine.

(c) Mwandishi anamaanisha kwamba Siti alifaulu kwa kutumia nafasi zake vizuri na bila kufanya hivyo maisha yake yangukuwa duni, yenye dhiki na umaskini.

(d) Baba wa Siti alikuwa mkulima, na mama yake alikuwa mfinyanzi.

(e) Siti amefariki dunia, kwani maisha yake yalielezwa baada ya miaka miwili ya kifo chake.

(f) Lengo la maisha ya Siti:

- Kuishi kwa bidii.
- Kupambana na dhiki.
- Kujitegemea.

(g) Siti alichagua kuishi mjini kwa sababu alitaka kufanya kazi mahali ambapo angeweza kuonyesha uwezo wake na kufanikisha malengo yake bila kutegemea huruma au mapendeleo.